

**Статеве виховання в українській школі: зміст,
стан, шляхи вдосконалення**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Поняття, завдання та принципи статевого виховання	6
1.2. Зміст статевого виховання школярів	7
1.3. Основні концепції статевого виховання	9
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ У УМОВАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	14
2.1. Статеве виховання як невід’ємна складова освітнього процесу	14
2.2. Сучасний стан та актуальні проблеми організації статевого виховання в українській школі	17
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	24
3.1. Рекомендації щодо вдосконалення статевої просвіти та виховання учнів загальноосвітніх шкіл	24
3.2. Статеве виховна діяльність в роботі соціального педагога у загальноосвітній школі	37
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34

ВСТУП

Суспільні зміни, що відбуваються наразі в Україні стосуються не тільки економічних та політичних питань, а й освітніх, суттєвою складовою яких є проблема виховання різнобічно розвиненої особистості, гідного громадянина України, представника тієї чи іншої професії та статі. І зрозуміло, що кожна з цих сторін однаково важлива. В школі патріотичному та громадянському вихованню приділяється значна увага, трохи менше працюють над професійною орієнтацією учня. Проте наразі існує проблема виховання школярів як представників певної статі, що здатні будувати здорові статеві стосунки. Ще класик української педагогіки В. Сухомлинський писав: «В школі важко навчити якоїсь професії, бо їх багато, десятки сотень. Але всі хлопчики і дівчатка стануть дружинами та чоловіками, батьками і матерями; і навчити їх цього - необхідно» [24,с.162].

За давніх часів у всіх народів підростаючому поколінню передавались знання про сім'ю, устрій родинного життя, виконання подружніх обов'язків і батьківських ролей. Проте так історично склалося, що в Україні тривалий час замовчувались численні проблеми, що стосувались питань статі та статевого стосунку: пріоритет класових цінностей над загальнолюдськими витісняв з освітнього процесу навчально-виховну роботу, метою якої було б набуття учнями знань, умінь та навичок, що спряли б їх становленню як чоловіка чи жінки. Від здобуття Україною незалежності та проголошення ідеології загальнолюдських цінностей та свободи особистості минуло більше чверті сторіччя. Проте бачення суттєво не змінилось: навчати не варто, спрацюють природні інстинкти. Оволодіванню підростаючим поколінням нормами статевого стосунку, підготовці молоді до інтимного життя, створення сім'ї та виховання дітей й досі не надається значної уваги в школі.

Проте час доводить необхідність статевої просвіти та виховання. З року в рік росте кількість абортів серед школярок, матерів-одиначок, поширюються серед неповнолітніх хвороби, що передаються статевим шляхом. Вчені констатують низький рівень статевої культури молоді.

Після закінчення середнього навчального закладу, перед випускником відкривається безліч доріг у доросле життя, з його насолодами та розчаруваннями. Проте неналагоджена система статевої просвіти та виховання є причиною того, що молоді люди вступають в самостійне життя зазвичай неосвіченими. Як наслідок, багато помилок та необхідність вчитись на власному досвіді.

Висока соціальна значимість цього напрямку виховання робить тему курсової роботи дуже актуальною. Раніше дослідженням цієї проблеми займалися такі відомі автори як Говорун Т.К., Зайцев А.Г., Ільїн Е.П., Кон І.С., Костяшкін Е.Г., Мудрик А.В., Хрипкова А.Г., а також класики української педагогіки Макаренко А. С. та Сухомлинський В.О. Зокрема Антон Семенович Макаренко писав: «Статевий акт не може бути відокремлений від інших досягнень людської культури, від умов життя соціальної людини, від гуманітарного шляху історії, від перемог естетики... Статеве виховання – це в першу чергу виховання соціальної особи»[14,с.113]. Дослідниками описано значимість статевого виховання, його мету, завдання та принципи. Проте поки що не існує єдиного бачення оптимальної організації статевого виховання в школі. Тому дана курсова робота – не тільки спроба проаналізувати та систематизувати вже існуючий матеріал з даної проблематики, а викласти своє бачення. Слід розуміти, що статеве виховання – це складова загального виховання особистості. Тому якщо метою вітчизняної освітньої системи є людина нового типу, що готова до швидких суспільних змін, то необхідно усвідомлювати значимість статевої складової культури людини.

Наша країна потребує нового, прогресивного погляду на проблему статевого виховання.

Отже, *об'єкт дослідження*: статево виховання школярів.

Предмет дослідження: статево-виховна робота в українській школі.

Мета даної курсової роботи: аналіз стану статевої просвіти та виховання у вітчизняній школі та визначення можливих шляхів їх вдосконалення.

В ході дослідження було поставлено низку *завдань*:

- 1) Аналіз науково-методичної літератури з даного напрямку виховання; визначення завдань, принципів та змісту статевого виховання в школі;
- 2) Характеристика основних існуючих у світі моделей статевого виховання;
- 3) Експериментальне дослідження стану та проблем статевої просвіти та виховання учнів старших класів в українській школі;
- 4) Обґрунтування можливих шляхів вдосконалення існуючої системи статевої просвіти та виховання в тому числі в роботі соціального педагога.

Методи наукового дослідження:

- анкетування учнів загальноосвітнього навчального закладу, педагогів та студентів педагогічних спеціальностей з метою аналізу актуального стану статевого виховання в українській школі та визначення рівня статевої культури та освіченості молоді.
- аналіз нормативних документів.

В ході написання роботи також використовувались загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння тощо).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ

1.1. *Поняття завдання та принципи статевого виховання*

Статеве виховання – це складова виховного процесу, що є однією з передумовою гармонійного статевого розвитку, здорове ставлення до питань статі та формування соціально схваленої статевої поведінки особистості.

Мета статевого виховання – формування у підростаючого покоління гігієни, етики та культури статевого відносин.

Відповідно до мети, та аналізуючи працю Е.П. Ільїна[10]. можна виділити наступні завдання статевого виховання.

1. Надати молодій людині необхідні знання з фізіології та анатомії людини, психології та гігієни статевого життя.
2. Формувати правильні уявлення про статевих акт, запліднення, внутрішньоутробний розвиток та пологи.
3. Здійснювати профілактику ранніх статевого контактів та формування навичок безпечної статевої поведінки.
4. Коригування ризикованої та суспільно небезпечної сексуальної поведінки.
5. Виховання якостей, що сприяють формуванню психологічної маскулінності та фемінності, прагненню мати міцну та здорову сім'ю.
6. Виховання свідомого ставлення до статевого відносин, та соціальної відповідальності за статево поведінку.

Принципи статевого виховання впливають із загальних принципів, згідно яких повинен здійснюватись виховний процес.

Найбільш повно принципи статевого виховання описані у наукових працях А. І. Комарової[13]. Зокрема ці наукові виділяють наступні принципи статевого виховання:

- принцип єдності;
- принцип наступності;
- принцип диференційованого характеру та індивідуального підходу;
- принцип правдивості;
- принцип перспективності;
- принцип превентивності.

Здійсненню статевого виховання також сприяють принципи опори на позитивне в людині, врахування вимог часу, гуманізму та толерантності.

1.2. Зміст статевого виховання

Виходячи з мети, завдань та принципів статевого виховання варто описати його зміст. Наразі немає єдиного підходу до розуміння змісту статевого виховання, оскільки останній залежить від концепції в межах якої воно здійснюється. Проте найбільш повним, на мою думку, було б наступне визначення: зміст статевого виховання – це знання, уміння та навички, що забезпечують здоров'я статевого життя особистості.

ЗМІСТ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ:		
ознайомлення з анатомо-фізіологічними особливостями статевого розвитку;	виховання гігієни статі та гігієни статевого життя;	формування відчуття статі, соціальної відповідальності за статево поведінку.

Схема 1. Зміст статевого виховання

Зокрема, ознайомлення з анатомо-фізіологічними особливостями статевого розвитку – це надання знань щодо:

- будови та функціонування статевих органів;
- дії гормонів, їх впливу на статевий розвиток та статеве життя;
- чоловічих та жіночих статевих циклів;
- фізіологічних та морфологічних змін у організмі з настанням пубертатного періоду (опис первинних та вторинних статевих ознак);
- чоловічих та жіночих статевих клітин; процесу зачаття нового життя.

Виховання гігієни статі та статевих стосунків полягає у:

- вихованні потягу до здорового способу життя, як умови гармонійного статевого розвитку;
- наданні вмінь та навичок гігієни статевих органів;
- наданні необхідних знань щодо використання засобів контрацепції;
- розширенні знань про небезпечні наслідки незахищеного сексу та абортів;

Формування відчуття статі та соціальної відповідальності за статеву поведінку полягає у:

- наданні знань про психосоціальні відмінності чоловіка та жінки;
- вихованні любові до свого тіла та статі;
- поясненні поняття статевої зрілості та соціалізації особистості;
- поясненні ролей чоловіка та жінки у сучасному суспільстві;
- вихованні свідомого та відповідального ставлення до статевих стосунків.

Зрозуміло, що навіть найкраща програма чи концепція статевого виховання буде неефективною, якщо вона не відповідає вимогам суспільства тієї чи іншої країни. Крім того, умовами ефективності статевого виховання є:

- відповідність його загальним принципам виховання;
- здійснення його за допомогою доцільних форм, способів, засобів та методів.

1.3. Концепції статевого виховання

Статеве виховання, як і будь-який інший напрям виховання, є культурно та національно зумовленим. Проте напевно жоден з інших напрямів виховання, не може набувати настільки діаметрально протилежних форм: від замовчування та заперечення питань статі до стимулювання активної статевої поведінки [4,с.36-42].

Проте перш ніж характеризувати провідні концепції та особливості здійснення статевого виховання в різних країнах світу, треба зосередитись на загальних закономірностях та тенденціях становлення та розвитку статевого виховання.

- 1) Не можна говорити про відсутність статевого виховання, можна говорити про його неефективність. Треба розуміти, що замовчування питань статі та сексуальності – це один із можливих шляхів статевого виховання. Проте повністю ізолювати освітню систему від питань сталевої неможливо, оскільки часто воно здійснюється в межах морального і у взаємозв'язку з інтелектуальним напрямами виховання.
- 2) Рівень статевої культури молоді прямо пропорційний рівню її освіченості.
- 3) Концепція статево виховної програми є індикатором рівня розвитку того чи іншого суспільства та соціальних проблем країни, в якій ця концепція запроваджена.
- 4) Введенню до шкільної програми окремого курсу зі статевого виховання зазвичай передують факультативна апробація тих чи інших методів статево виховного впливу.

Якщо аналізувати досвід, історично накопичений у статево виховній роботі зі шкільною молоддю в Україні та закордоном, то можна окреслити основні концепції статевого виховання, що зумовлюються наступними змінними:

- соціальною заборонаю чи дозволом обговорення статевих питань;
- змістом статевого виховання, яке може бути в тій чи іншій мірі біологічним або моральним.

Зрозуміло, що жодна із стратегій не існує в чистому вигляді; в системі статевого виховання тієї чи іншої країни вони існують як синтез концепцій з вираженою в тій чи іншій мірі домінантою. На мою думку, існує 4 основні концепції здійснення статевого виховання, кожна з яких маючи як позитивні так і негативні сторони, відповідає рівню розвитку суспільства, якому існує та ідеології держави, в освітню систему якої запроваджена.

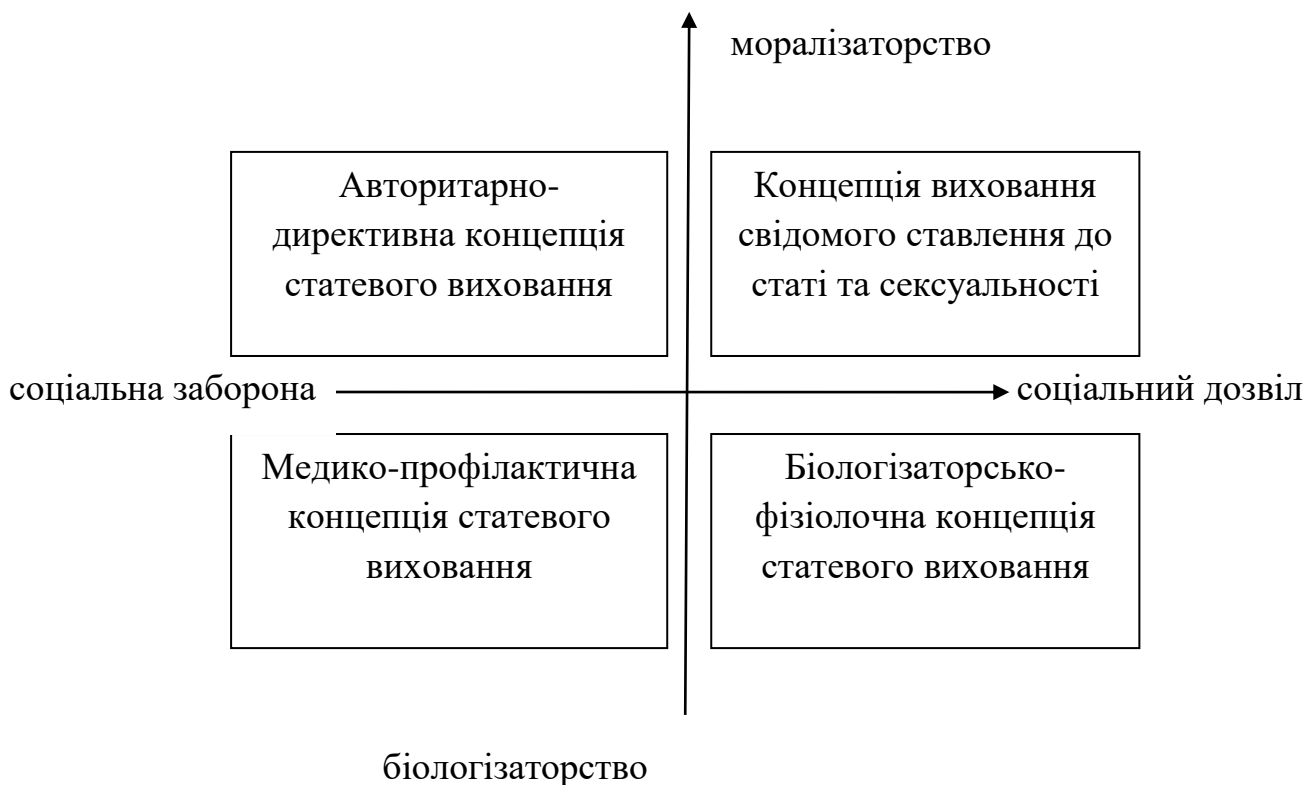

Схема 2. Концепції статевого виховання

Медико-профілактична концепція достатньо ефективна для вирішення демографічних питань. Тобто на фоні замовчування питань статі піднімаються питання контролю народжуваності, профілактики поширення венеричних захворювань, СНІДу тощо. Подібну стратегію можна простежити в певних країнах Латинської Америки, Азіатського регіону; саме там, де існують гості демографічні проблеми.

Яскравим прикладом авторитарно-директивної концепції статевого виховання був СРСР. Сьогодні її ознаки можна спостерігати в освітніх системах окремих країн постсоціалістичного табору (в тому числі й України), а також в деяких Європейських країнах (наприклад, Італії). Існування подібної концепції – це в першу чергу сувора регламентація та контроль сексуальної поведінки. Знання про стать та сексуальність не є загальнодоступними і зазвичай позбавлене вільного тлумачення. Виявляється подібна концепція зазвичай у табуйованості тем, замовчуванні проблем та репресивній тактиці статевої просвіти. На мою думку, ефективність подібної концепції доволі сумнівна. «Сексу в Радянському Союзі не було», проте проблем, пов'язаних зі статтю було вдосталь. Для прикладу, до Перебудови в радянських підручниках в біології взагалі не було тем щодо статевої системи чоловіки чи жінки[30,с.3]. Подібні теми оцінювались як огидні, такі, що заслуговують на презирство. Надання знань про стать вважалось розбещуючим чинником в становленні молодої людини.

Біологізаторсько-фізіологічна концепція статевого виховання полягає у зведенні статевого виховання до надання учням знань з гігієни статі та статевих відносин. Учнівська молодь дізнається про анатомію та фізіологію статевих органів та циклів, особливості перебігу статевого акту. А також отримують чимало знань про способи та засоби попередження вагітності та венеричних захворювань. Негативною стороною подібного підходу є те, що це призводить до біологізації статевого акту, зведення його до одного із способів задоволення фізіологічної потреби. Ознаки подібної концепції

можна спостерігати в програмі статевого виховання США, яка до речі попри значне фінансування з боку держави (близько чверті мільйона доларів США) різко критикується всередині країни[30,с.5]. Варто також зазначити, що за даними статистики ЮНІСЕФ ефективність статевого виховання у Сполучених Штатах в середньому двічі нижча, ніж у розвинених країнах Європи [2].

Стратегія, що базується на соціальній дозволеності обговорення проблем статі та сексуальності, а також морального підходу до виховання учнівської молоді є концепція свідомого ставлення до статі та сексуальності. На разі, це найбільш ефективна стратегія статевого виховання. Вона базується на переконанні, що сексуальність – це втілення людського прагнення до любові, прихильності та продовження роду. Головною ідеєю подібної концепції є наступна: «секс – це в першу чергу відповідальність: як особиста, так і громадська». Сексуальність розглядається як категорія, що охоплює значну частину психічного життя людини», а статево виховання – як напрям загального виховання людини. Відповідно, ознайомлення з фізіологічними та анатомічними аспектами статевого життя необхідне, проте воно відбувається в контексті соціальної відповідальності за здійснювану статево поведінку. Організація статевого виховання у Скандинавських країнах (Швеція, Норвегія) та розвинених країнах Європи (Німеччина) відповідає самій цій концепції статевого виховання. Остання доводить свою ефективність статистичними даними щодо зменшення кількості вагітностей та абортів серед неповнолітніх, а також рівня поширення серед учнівської молоді венеричних захворювань[12].

Варто також зазначити, що в багатьох країнах спостерігається тенденція «зміни концепцій», в процесі суспільного розвитку країни та ефективності системи освіти.

Отже, узагальнюючи вище поданий матеріал варто приділити особливу увагу на наступне.

Статеве виховання – це складова виховного процесу, комплекс способів, засобів та форм, що забезпечують правильний статевий розвиток, здорове ставлення до питань статі та формування соціально схваленої статевої поведінки особистості; метою статевого виховання є формування у підростаючого покоління гігієни, етики та культури статеких відносин. Як і кожен напрям виховання, статеве виховання базується на загальних принципах виховного процесу, та використовує загально виховні методи, засоби та форми. Зміст статевого виховання умовно «стоїть на трьох китах»:

- 1) знання про фізіологію статі;
- 2) виховання гігієни статі та статевого життя;
- 3) формування «відчуття» статі, соціальна стать.

Статеве виховання – напрям виховання, який, у тій чи іншій формі здійснюється в будь-якій національній системі освіти, а зміст статевого виховання в тій чи іншій країні – своєрідний індикатор існуючих там соціальних проблем. І у відповідності до цих проблем та інших, не менш важливих чинників (релігійність, рівень моральної культури тощо), формується концепція статевого виховання.

РОЗДІЛ 2

СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

2.1. Статеве виховання як невід'ємна складова освітнього процесу

Виховний процес - створення базису формування особистісної культури, системи ціннісних ставлень до світу та самого себе; забезпечення співробітництва вихователя і вихованця, спрямованого на засвоєння вироблених людством культурних цінностей[21].

Основним нормативним документом, що регулює виховну діяльність в українській школі наразі є «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класу (№1234 від 31.10.2011р)». Аналізуючи документ, можна чітко визначити місце статевого виховання в українській системі шкільної освіти.

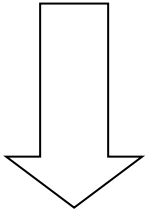
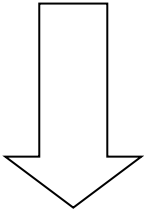
Зміст виховання (згідно ціннісного ставлення):	до суспільства;	до інших людей;	до себе:			до природи;	до мистецтва;
							
		До осіб протилежної статі;	До фізичного «Я»;	До психічного «Я»;	До соціального «Я»;		
Зміст статевого виховання:		Побудова здорових між статевим стосунків;	Статєва приналежність ;	Відчуття статі;	Виконання статєвих ролей.		

Схема 3. Місце статевого виховання серед інших напрямів виховання.

Зрозуміло, що статевість займає вагому нішу у формуванні особистості та її взаємодії з іншими людьми, а статеве виховання – у виховній системі. Згідно програми - статеве виховання, це в першу чергу виховання ціннісного ставлення до себе, як представника статі, до свого статевого життя та здоров'я.

Якщо говорити про більш глобальні причини необхідності регулювання взаємин між статями, то варто зазначити, що саме вони визначають характер відтворення населення. Статистика розлучень, абортів та сирітства в Україні свідчить про необхідність не тільки вирішення соціальних проблем, що сприятимуть налагодженню ситуації, а й продуманого та правильно організованого статевого виховання в школі. Адже відомо, що сексуальні проблеми стають найпоширенішою причиною розпаду сім'ї, який зумовлений сексуальною та психологічною некомпетентністю дівчини та хлопця, чоловіка та жінки.

Проте згідно програми виховання основний статево виховний вплив на дітей повинні здійснювати батьки [21]. Зокрема у ній зазначено: «Важливу роль відіграють батьки у статево та гендерному вихованні дітей підліткового віку» [21]. Проте згідно результатів проведеного опитування більше 70% опитаних старшокласників та 75% опитаних педагогів та студентів педагогічних спеціальностей вказують на неефективність статевого виховання вдома.

Сім'я та школа – основні соціалізуючі інститути і тільки єдність впливу з боки школи та родини може забезпечити ефективний виховний вплив. Проте простіше навчити відповідальному ставленню до статі, сексуальності та створення сім'ї в школі і тільки потім це передаватиметься нащадкам як правильні норми поведінки та цінності. Тобто на даному етапі розвитку українського суспільства нішу статевої просвіти та виховання підростаючого покоління повинна взяти на себе школа.

Проте, підтверджуючи важливість становлення особистості як представника певної статі, програма виховання школярів не позиціонує статеве виховання як окремий напрям виховної діяльності в школі. Як наслідок – недостатній досвід щодо практичної організації статевого виховання, слабка теоретична, концептуальна та методологічна база.

2.2. Сучасний стан та актуальні проблеми статевого виховання в українській школі

В українській школі статеве виховання – існує. Інше питання – це його ефективність та відповідність сучасним умовам розвитку особистості.

Основним показником ефективності статевого виховання в школі є рівень статевої культури та освіченості школярів. Саме ці категорії цікавили мене найбільше в ході мого дослідження.

Отож, отримані мною результати: 47% та 21% опитаних школярів визначають свій рівень обізнаності як вище середнього та високий відповідно. На противагу цьому близько половини педагогів та студентів педагогічних спеціальностей визначають цей рівень тільки як задовільний.

Попри це, майже всі опитані (95% хлопців та дівчат) визначають «статеві стосунки» як суто інтимні, майже половина (47%) хлопців вважають перерваний статевий акт засобом контрацепції, а для більшості знання про хвороби, що передаються статевим шляхом обмежуються ВІЛ/СНІДОМ. Коли ж йдеться про збереження статевого здоров'я старшими школярами, то статистика також невтішна: 33% хлопців та 44% дівчат ніколи не відвідувати уролога чи гінеколога відповідно. Хоча подібна байдужість може бути причиною проблем зі статевим здоров'ям в подальшому.

Другою за значимістю після проблеми недостатньої освіченості є адекватність і правдивість інформації щодо статі, яку отримують школярі з

різних джерел. Майже 71% опитаних педагогів та студентів педагогічних спеціальностей вважають, що більшість інформації, що стосується статі школярі черпають з Інтернету, де ці відомості часто неточні, а інколи відверто неправдиві.

Ще одним значимим (для 60% опитаних старшокласників) джерелом інформації про стать і статеві стосунки є спілкування з друзями та однолітками. Знову ж таки об'єктивність та адекватність отримуваної таким чином інформації сумнівна

Вакуум недоінформованості повинна заповнити собою школа, як це і зроблено в більшості розвинених країнах Заходу, де статеве виховання контролюється державою на рівні нормативних документів, навчальних (виховних) програм та планів.

В українській школі статеве виховання не виділяють як окремий напрям виховної діяльності, воно здійснюється в межах навчально-виховного процесу і може набувати наступних форм:

Схема 4. Складові статевого виховання у вітчизняній школі

Тепер детальніше про кожну зі складових.

а) статеве виховання в межах шкільних предметів.

Як вже зазначалось вище організація статевого виховання безпосередньо на уроках може відбуватись в межах наступних предметів:

- основи здоров'я;
- етика;
- біологія;
- інші предмети гуманітарного циклу, де з психологічної сторони розглядаються міжстатеві стосунки.

Варто зазначити, що до 2008 року в шкільній програмі існував курс «Валеології» [15], де найбільш повно висвітлювались питання пов'язані із статевим життям та розвитком молодшої людини. Проте через супротив громадськості, даний курс було вилучено із шкільної програми.

Наразі предметом для вивчення в школі, в межах якого можна найповніше розглядати питання статі є «Основи здоров'я».

Основною метою вивчення цього предмету згідно навчальної програми МОН є «формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками безпечної для життя і здоров'я поведінки» [20]. Тобто, в тому числі й статевої.

«Основи здоров'я» в школі вивчаються з 1 по 9 клас включно. Зміст програми структуровано за чотирма розділами, що представлені в навчальних планах для кожного класу: 1) Життя і здоров'я людини. 2) Фізична складова здоров'я. 3) Соціальна складова здоров'я. 4) Психічна і духовна складові здоров'я[20]. На теми, що стосуються статевого розвитку, стосунків та здоров'я виділяється по 1(!) академічній годині на рік в кожному класі починаючи з 5. Навчальною програмою охоплено особливості

статевого розвитку підлітка, соціальний статевий розвиток, міжстатеве спілкування, а також способи попередження зараження ІПСШ та ВІЛ/СНІД (чому, до речі, приділено найбільше уваги). При чому ніяких практичних завдань щодо цих тем навчальною програмою МОН не передбачено. Методисти ж у даному курсі «нічого, окрім правил особистої гігієни учнів» [15] не бачать, що ставить від великий сумнів ефективність подібного підходу.

На противагу цьому більшість школярів статеве виховання сприймають як виховання фізіологічне. 51% опитаних школярів вважають, що статеве виховання потрібно здійснювати в межах предметів природничого циклу, де розглядаються анатомічні та фізіологічні ознаки статі та статевого розвитку. До слова, подібної думки притримуються тільки 18% опитаних педагогів та студентів педагогічних спеціальностей.

Анатомія та фізіологія статевих органів людини вивчається у 9 класі в межах 8 академічних годин на уроках біології[17]. В межах курсу висвітлюються особливості будови жіночих та чоловічих статевих органів, статеві клітини та цикли. Описується процес запліднення. Підручники з біології містять ілюстрації статевих органів. Деякі науковці, що займаються проблемою статевого виховання описують цей крок як «позитивний, але обмежений» [15]. Адже на противагу науковим знанням про статевий акт як процес задоволення фізіологічної потреби та запліднення не надається розуміння психологічних та моральних аспектів даного процесу. Це робить статеве виховання «вихованням фізіології» [14,с.167], а більшість педагогів визначають такий підхід як концептуально неправильний.

Наступним курсом в межах якого можна викладати психологічні та соціальні аспекти статевого життя людини є етика. Вивчається предмет у 5 та 6 класах. Проте в навчальній програмі МОН я знайшла тільки 1 тему, що побічно може стосуватись статевого виховання (розглядається важливість родинних та дружніх стосунків[18]. Тобто увага до питань статі в межах

курсу етики не приділяється, хоча його метою згідно навчальної програми МОН є «створення умов для формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, моральної культури і культури поведінки учня» [18]. Та чи можлива загальна культура без культури статевої?

Дисципліна для найбільш зрілих школярів «Людина і суспільство», яка існує обсягом 17 академічних годин протягом 11 класу взагалі не розкриває питань, пов'язаних зі статтю; навіть гендерних. Метою курсу – є «успішна інтеграція особистості в суспільство»[19], проте чи можлива вона без правильного розуміння поняття статі та успішного засвоєння статевої ролі? Як наслідок, стать школярами часто сприймається як суто біологічна категорія.

Важливим питанням в межах статевого виховання є питання ранніх статевої зв'язків та абортів. Суспільство та школа повинні виховувати в підростаючого покоління несхвалення подібних соціальних явищ. Найпростіше це робити, знову ж таки в межах гуманітарних предметів.

Майже половина опитаних школярів вважають переривання небажаної вагітності – припустимим. Аборти – серйозна соціальна проблема, а ставлення суспільства до них – індикатор моральної культури населення.

Подібні моральні питання можуть і повинні розглядатись і на інших предметах гуманітарного циклу: література, історія тощо. В проведенні цих уроків, з ініціативи вчителя, можна включати елементи статевого виховання. До слова, майже половина педагогів та студентів педагогічних спеціальностей оцінюють подібну форму існування статевого виховання як присутню в сучасній українській школі.

Попри це, 54% опитаних школярів та 46% опитаних педагогів та студентів педагогічних спеціальностей відзначають, що статевого виховання в українській школі як спеціально організованого процесу взагалі не існує.

Оцінюючи ефективність статевого виховання школярів в межах шкільний предметів С. Мендела писав що : «проблема програми статевого виховання криється не тільки у неадекватному представленні матеріалу, в якому губиться логічна послідовність складових елементів сфери статевої людини, а також в самому суспільстві, представниками якого в даній ситуації є вчителі шкіл, і ці вчителі, представляючи тематику статевої, не можуть подати її у належний спосіб» [15]. Тому актуальним є не тільки питання приналежності статевого виховання до якогось конкретного курсу, а й відповідної кваліфікації педагога, що може його здійснювати. Підтверджуючи це твердження, зазначу, 62% школярів та 74% педагогів та студентів педагогічних спеціальностей вважають, що для здійснення статевого виховання в школі вчителю потрібна спеціальна кваліфікація.

б) Статеве виховання як функціонал шкільного психолога (соціального педагога).

Значна роль в організації статевого виховання в школі випадає на плечі шкільного психолога (соціального педагога). 56% опитаних школярів та 22% опитаних педагогів та студентів педагогічних спеціальностей вважають, що статевим вихованням в школі за своїм функціоналом повинен займатись саме він.

Функціонал практичного психолога у школі – робота з індивідуальними психологічними особливостями школярів, надання їм психологічних консультацій та допомоги. Організація факультативної статевої просвіти та виховання – прямий обов'язок соціального педагога як спеціаліста, вищою метою діяльності якого є успішна соціалізація школяра.

Соціальний педагог може використовувати неймовірно широкий арсенал форм, методів та засобів виховного впливу. За допомогою інноваційних технологій заняття можна робити дуже інформативними, пізнавальними та цікавими. Єдиною проблемою є їх факультативність, а

тому, припускаю, низька відвідуваність. Крім того, в межах факультативних занять дуже важко забезпечити безперервність та поетапність статевого виховання.

в) Статевовиховна діяльність школи спільно з іншими соціальними установами.

Найбільш ефективною наразі є спільна статево-виховна діяльність школи та спеціалізованих центрів (медичних чи центрів планування сім'ї). Подібні екскурсії та візити дуже ефективні в пізнавальному плані (учням надається максимально правдива інформація); протягом таких занять часто надаються конкретні поради на настанови, які є достатньо цінними, оскільки кредит довіри до подібного фахівця з боку школярів дуже високий.

Як вже зазначалось в підрозділі 1.2., умовами ефективності статевого виховання є здійснення його відповідно загально виховних принципів, використання доцільних методів, засобів та форм.

Важко оцінити ефективність статевого виховання, що організовується подібним чином. Зокрема третина опитаних старшокласників та майже половина педагогів та студентів педагогічних спеціальностей оцінюють статево виховання в українській школі як неефективне.

До слова, більше третини опитаних школярів (34%) зазначають, що інформації щодо статі та статевого стосунку в школі вони не отримують взагалі. Проте майже така ж кількість респондентів цілком задоволені інформацією, що отримують в школі.

Такі неоднозначні оцінки можна пояснити тим, що кожна школа, кожен соціальний педагог (шкільний психолог), кожен вчитель має свій досвід організації статевого виховання в межах освітньої діяльності. І оцінки важливості статевого виховання в різних навчальних закладах теж різні. Тому важливо, щоб у вирішенні цього питання ініціативу виявило профільне

міністерство, яке позиціонувало б статеве виховання, як важливий його напрям і розробило єдині стандарти подібної виховної діяльності.

Отже, узагальнюючи вище викладений матеріал, варто зазначити наступне.

Програмні документи МОН України вказують на взаємозв'язок статевого та особистісного становлення. Проте у вітчизняній школі статеве виховання не є окремим напрямом виховання, а здійснюється епізодично в межах окремих навчальних курсів (основи здоров'я, біологія, етика тощо), на класних годинах, годинах шкільного психолога (соціального педагога) чи спільно з іншими соціальними інститутами та медичними установами (медичні центри, центри планування сім'ї тощо). Ефективність подібного підходу оцінюється неоднозначно: з одного боку відсутність єдиного курсу зі статевого виховання не забезпечує єдиного та комплексного підходу, а з іншого - українське суспільство не готове до впровадження подібного курсу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

3.1. Рекомендації щодо вдосконалення статевої просвіти та виховання учнів загальноосвітніх шкіл

На відміну від статевої соціалізації, яка найчастіше носить спонтанний характер, статево виховання вимагає цілеспрямованого, організованого, систематичного впливу на формування статевої свідомості і статевої поведінки.

Школа – широке коло можливостей для здійснення ефективної статевої просвіти, що з успіхом доведено у ряді розвинених країн, в яких статево виховання організоване як окремий курс.

Наразі українська школа радше сприяє статевої соціалізації дитини, а ніж статево виховує її.

Системі статевого виховання у вітчизняній школі не вистачає:

- цілеспрямованості;
- комплексності;
- послідовності;
- єдиного підходу;
- відповідності вимогам часу;

Наразі в Україні не існує чітко продуманої і ретельно втіленої стратегії статевого виховання, не існує чітких вимог до нього та критеріїв за допомогою яких можна було б перевірити його ефективність.

Як вже зазначалось організація статевого виховання в школі є етнічно та культурно залежною. Українське суспільство, зокрема, не готове до відкритого обговорення сексуальних проблем, побутує думка, що статеve виховання повинне бути сімейним.

Введення спеціального курсу зі статевого виховання в шкільну програму може стати причиною хвиль невдоволення серед батьків та вчителів, оскільки статеve виховання може сприйматись як розбещуючий фактор.

Тому введення статевого виховання в межі шкільної програми повинне відбуватись поступово та системно. Тільки такі зміни з часом сприятимуть тому, що батьки та вчителі визнають важливість цього напряму виховання, і воно ввійде в звичне коло отримуваних у школі знань.

Становлення статевого виховання в українській школі має пройти 3 етапи:

- 1) Перший етап: дослідження соціальних проблем, пов'язаних зі статтю та сексуальністю, що наразі існують в українському суспільстві; розробка стратегії статевого виховання, орієнтирів, програм та планів його здійснення.

Аспекти:

- медичний: збір статистичних даних щодо кількості абортів та небажаних вагітностей, показники поширення серед шкільної молоді венеричних хвороб, дослідження репродуктивного здоров'я школярів;

- психологічний: дослідження проблем статевого самовизначення школярів (нетрадиційна статева орієнтація, підвищена маскуліність у жінок та фемінність у чоловіків, що в свою чергу ускладнює їх соціалізацію тощо);

- соціальний: проблеми міжстатевого спілкування, статистичні дані щодо кількості розлучень, частка малолітніх матерів та матерів-одиначок від всіх жінок, що народжують.

Комплексне дослідження статевої культури українського суспільства дасть можливість визначити актуальні проблеми і вже згідно з цим ставити відповідні акценти у статево виховній діяльності в школі. Саме на цьому етапі становлення статево виховання повинне відділитись в окремий напрям виховання.

2) Другий етап: поступове введення статевого виховання в освітній процес.

Відповідно до найбільш гострих соціальних проблем, на кожному етапі розвитку школяра, в першу чергу, варто розробити заняття, що стануть своєрідною «панацеєю» від них. Ці заняття необхідно активно вводити у виховну діяльність позакласної роботи.

3) Третій етап. Налаштування системності у статево вихованні.

Даний етап варто поділити на 2 підетапи:

- Підведення підсумків попереднього етапу, визначення найбільш дієвих методів, засобів та форм;
- Розробка та впровадження системного курсу статевого виховання для кожного шкільного віку.

Педагоги, що можуть займатись організацією статевого виховання:

- Соціальний педагог;
- Шкільний психолог;
- Педагог-організатор;

- Класні керівники;
- Інші педагоги.

4) Четвертий етап: оцінка;

Проведення повторних досліджень, відповідно до аспектів, висвітлених на першому етапі; визначення ступеню ефективності проведеної виховної роботи, вдосконалення існуючих чи пошук нових, більш ефективних методів та засобів.

В перспективі варто ввести курс статево виховної діяльності в перелік курсів для вивчення на педагогічних спеціальностях у всіх університетах.

3.2. *Статево виховна діяльність в роботі соціального педагога у загальноосвітній школі*

Соціальний педагог – це спеціаліст, у компетенцію якого входить надання педагогічної, психологічної, психотерапевтичної та соціальної допомоги людям, які цього потребують.

Він організовує виховну роботу з дітьми, молоддю, дорослими в різних соціокультурних середовищах, навчальних і дошкільних закладах, дитячих притулках тощо.

Тому організація статевої соціалізації, як частини загальної соціалізації кожного окремого індивіда – функціонал соціального педагога як спеціаліста. Статеве виховання варто розглядати як напрям соціально-педагогічної діяльності.

Оскільки статево виховна діяльність є частиною виховного процесу, то в межах соціально-педагогічної діяльності вона здійснюється згідно до загально виховних принципів, методів, форм та засобів; може здійснюватись в межах теоретично обгрунтованих етапів соціально-педагогічної взаємодії.

Етапи статево виховної роботи зі школярами в умовах загальноосвітнього навчального закладу:

1) Перший етап: діагностичний.

Мета: діагностування актуальних проблем школярів, що стосуються статевого розвитку.

Важливо, щоб дослідження статевої освіченості, культури та проблем, пов'язаних зі статтю було комплексним: необхідно охопити не тільки школярів, а й батьків та педагогів. Варто визначити найбільш гострі проблеми, а також дітей, що могли б належати до групи ризику (молоді матері, дівчата, що робити аборт, молодь, що перебуває у стосунках з особами протилежної статі, гіперзбуджені школярі, школярі, що відстають від однолітків чи випереджають їх у статевому розвитку тощо).

2) Другий етап: організаційний.

Мета: згідно отриманих результатів комплексного дослідження створити план дій щодо статево виховної роботи в межах школи.

Необхідно розробити операційний, тактичний та стратегічний план дій щодо соціально педагогічної взаємодії зі школярами, батьками та педагогами, а також план індивідуальної роботи зі старшокласниками, які належать до «групи ризику». Даний етап також включає безпосередню розробку занять із статевого виховання з урахуванням статі та віку, оптимально використовуючи форми, методи та засоби соціально-педагогічної роботи.

3) Третій етап: діяльнісний.

Мета: втілення розроблених планів на практиці.

Згідно плану соціально-педагогічної роботи здійснювати статево виховний вплив необхідно з урахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей школярів.

4) Четвертий етап: підсумковий.

Мета: проаналізувати ефективність статево виховної діяльності на даному етапі, розробити рекомендації у подальшій соціально-педагогічній взаємодії.

Необхідно об'єктивно оцінити результати роботи самостійно та дослідити статево обізнаність та культуру школярів та батьків. Варто зазначити, що оціночний етап охоплює не тільки оцінку роботи зі сторони соціального педагога, а й всіх учасників виховного процесу: школярів, батьків, педагогів та адміністрацію школи.

На всіх етапах соціально-педагогічної роботи дуже важливим є соціально-педагогічне прогнозування та моделювання результатів можливої взаємодії.

Отже, вдосконалення системи статевого виховання в українській школі можливе за виконання наступних умов:

- закріплення статевого виховання як окремого напрямку виховання на рівні управління освітою; розробки стратегії статевого виховання в українській школі, конкретної методології його здійснення;
- відповідність змісту статевого виховання менталітету, проблемам та вимогам українського суспільства;
- поступовий та системний підхід в організації статевого виховання;
- організація статевого виховання як окремого напрямку виховання в межах компетенцій соціального педагога;

- комплексний підхід до організації статевого виховання: охоплення не тільки школярів та осіб групи ризику, а й батьків, педагогів, адміністрації та інших зацікавлених соціальних установ.

ВИСНОВКИ

Питання організації статевого виховання в загальноосвітніх навчальних закладах набули достатнього висвітлення в наукових працях ряду педагогів та науковців: починаючи із класиків української педагогіки (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський), закінчуючи новітніми дослідженнями в цьому напрямі (Мендела С.Ф., Бялик О.В).

Наразі не існує єдиного підходу до визначення поняття, предмету та змісту статевого виховання, оскільки кожен із науковців розглядає цей напрям виховання під різним кутом зору. В даній курсовій роботі поняття та зміст статевого виховання розглядаються найбільш комплексно.

Отже, статеве виховання – система педагогічних та медичних заходів, спрямованих на виховання у дітей, підлітків та молоді здорового ставлення до питань статі.

Мета статевого виховання – формування статевої культури, гігієни та етики статі та статевого стосунку.

Зміст статевого виховання включає анатомо-фізіологічну просвіту школярів, формування відчуття статі та соціального призначення як представника статі, а також виховання гігієни статевого стосунку у підростаючого покоління.

Світова спільнота наразі приділяє значну увагу статево-вихованню, зокрема в ряді розвинених країн цей напрям виховання (sex education) організований як окремий спеціальний курс (Швеція, США тощо). Хоча варто зазначити, що в кожній з цих країн спосіб організації та ефективність статевого виховання є приводом для серйозних дискусій на всіх рівнях суспільного життя (США, Італія).

Неоднозначність в оцінці та ставленні до виховання статі спостерігається і в Україні. Щодо останньої, то варто зазначити, що основними соціальними інститутами, що займаються статевим вихованням наразі є сім'я та церква.

В шкільній системі України статево виховання також існує, проте тільки в межах окремих дисциплін та виховних занять. Це, в свою чергу, не може забезпечити поступовості, системності та комплексності як умови ефективного статевого виховання. Підтвердженням цієї тези є результати проведеного дослідження щодо статевої освіченості та культури молоді, а також оцінки організації статевого виховання у вітчизняній школі учасниками педагогічного процесу (школярі, педагоги). Аналіз результатів опитування дав можливість зробити наступні висновки щодо проблем організації статевого виховання в українській школі:

- не існує єдиного бачення щодо важливості статево виховного процесу в системі освіти України;
- немає єдиного розуміння щодо того, як саме має здійснюватись статево виховання;
- наразі наявна проблема відповідної кваліфікації педагога, що міг би здійснювати статево виховання в межах школи;
- немає єдиного розуміння щодо змісту статево виховної роботи: чому саме навчати та що виховувати в школярів.

Єдиним вирішенням вище зазначених задач в умовах централізованої освіти стане розробка змісту, принципів, засобів та методів статево виховного впливу на рівні управління освітою.

Варто також зазначити, що підвищення ефективності статевого виховання в умовах загальноосвітнього навчального закладу в Україні можливе тільки за умови врахування ментальних, етнічних та соціальних особливостей українського суспільства, проте важливо досліджувати

іноземний досвід організації статево виховного впливу та адаптувати його до українських реалій. Проте перейняття досвіду можливе тільки на рівні ефективного використання інноваційних методів, засобів та форм. Концептуально, згідно соціальних проблем українського суспільства важливо створити власну стратегію статевого виховання, що буде ефективним саме в нашій країні.

Важливу нішу в організації статевого виховання займає новий для України фахівець – соціальний педагог. Саме його фах функціонально найближчий до виховної діяльності, що створює всі можливі умови для здійснення цього напрямку виховання.

Варто також зазначити, що статево виховний вплив більше соціальний, аніж шкільний. Тому важливо працювати над єдністю статево виховних імпульсів з боку школи, батьків та інших соціальних установ. А це, в свою чергу, необхідна умова правильної статевої соціалізації, тому що статевість – важлива складова розвитку індивіда як особистості та індивідуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / Пер с англ, А. А. Валеева и Р. А. Валеевой. (The Education of Children. Gateway Editions, Ltd South Bend Indiana, 1978). Ростов на Дону: Феникс, 1998.
2. Арапов М. В. Сексуальне виховання школярів Доступно за посиланням: <http://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1027/>
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998.
4. Бялик О.І Особливості становлення системи статевого виховання учнівської молоді в Країнах Євросоюзу. Науковий вісник Мелітопольського національного педагогічного університету. - № 2. - 11.2013. Доступно за посиланням:
file:///C:/Users/user/Downloads/Nvmdpu_2013_2_6.pdf
5. Бялик О.В Сучасні моделі статевого виховання учнівської молоді країн Євросоюзу (на прикладі Італії, Данії , Фінляндії та Польщі). Доступно за посиланням :
<http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/688/1/%D0%A1%D1%83%D1%87%20%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%20%D0%B2%D0%B8%D1%85.pdf>
6. Воронцов А. В., Глотов М.Б. Демографія. Доступно за посиланням: <http://stud.com.ua/44089/sotsiologiya/demografiya>
7. Говорун Т.В. Кікінеджі О.К. Стать та сексуальність (посібник для студентів педагогічних ВНЗ) – Тернопіль: Навчальна книга ,1999 .
8. Деранкова К.Б., Габелов А.А., Опрышко Н.Г. Вопросы пола: взрослым о детях – М.: Медицина, 1998.
9. Зайцев А. Г., Зайцева Г.К. Педагогика счастья (валеология семьи). – СПб: Союз, 2002 .

10. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины – СПб: Петербург, 2006.
11. Исаев Д.Н., Качак В.Є. Половое воспитание и психогигиена пола у ребенка. – Л.: 1980.
12. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. – К.: Київська правда, 2000.
13. Комарова А. І. Статеве виховання і моральна культура молоді. – К.: Товариство «Знання», 1982.
14. Макаренко А.С. Твори в 7-ми томах. – К.: 1954, т. 4.
15. Мендела С.Ф. Статеве виховання у школах. Доступно за посиланням:
http://www.family-institute.org.ua/tl_files/nashi%20vydannia/visnyk%203/st8%20v3.pdf
16. Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах у 2001-2002 навчальному році. Доступно за посиланням: www.rada.kiev.ua
17. Навчальна програма МОН з курсу біології (7-11 класи). Доступно за посиланням:
<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/biology-7-9.pdf>
18. Навчальна програма МОН з курсу етики (5-6 класи). Доступно за посиланням:
<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/etyka-5-6.pdf>
19. Навчальна програма МОН з курсу людина і суспільство (11 клас). Доступно за посиланням:
<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/lud-svit-st-ak.pdf>
20. Навчальна програма МОН з курсу основи здоров'я (1-11 класи). Доступно за посиланням:

<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/osnovy-zdorov-5-9.pdf>

21. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні.
Доступно за посиланням:
<http://uazakon.com/document/fpart68/idx68425.htm>
22. Основні орієнтири виховання 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Доступно за посиланням:
<https://docs.google.com/document/d/1o3ww-Ak2XYItBha7ASqhXq1juGyut8K7ZKLLKwvbkIQs/edit>
23. Статеве виховання. Навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку. – Миколаїв: «Прінт-Експрес», 2010; Доступно за посиланням:
<http://www.refmaniya.org.ua/psycholog-ya/shlyachi-ta-prinsipi-zd-ysnennya-statevogo-vichovannya>
24. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти томах – К., 1979, т.5.
25. Тіло – храм святого духа (посібник для вчителя). Програма статевого виховання підлітків. – Львів: Свічадо, 2006.
26. Трухін І.О. Виховна робота з старшокласниками. Практична психологія та соціальна робота. - 2001.
27. Хрипкова А.Г. Колесов Д.В. Девочка-подросток-девушка: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1981.
28. Хрипкова А.Г. Колесов Д.В. Мальчик-подросток-юноша: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1982.
29. Ярмаченко М.Д. Основні педагогічні категорії // Педагогіка і психологія. – Київ.: Педагогічна думка - 4 (21) 1998.